bilig
YAZ 2025/SAYI 114
145-173

Araştırma Makalesi / Research Article

Türk Cumhuriyetleri'nde Üniversite Gençliğinin Aile ve Evlilik Kurumuna İlişkin Değer ve Tutumları*

Ebulfez Süleymanlı**
Hüseyin Doğan***
Aigerim Ashimova****

Öz

Bu çalışma, Türk Cumhuriyetleri'nde üniversite gençlerinin aile ve evlilik kurumuna yönelik tutumlarını ampirik düzeyde belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, nicel yöntem ve anket tekniği ile yürütülmüş olup, Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkiye, Özbekistan ve Rusya Federasyonu'na bağlı Başkurdistan Cumhuriyeti'nde lisans düzeyinde öğrenim gören 6.689 üniversite öğrencisini kapsamaktadır. Elde edilen bulgular, hızlı toplumsal dönüşümlere ve zihinsel değişimlere rağmen, üniversite gençliğinin aile ve evlilik kurumunu hâlâ toplumsal yapının temel bir unsuru olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Özbekistan hariç, öğrencilerin büyük çoğunluğu görücü usulü evliliğe karşıdır. Ayrıca, gençlerin evlilik tercihlerinde aile onayına yüksek oranda önem verdikleri tespit edilmiştir. Bu durum, aile değerlerinin gücünü sürdürdüğünü göstermektedir. Üniversite müfredatına aile ve evlilikle ilgili derslerin dâhil edilmesi önerilmektedir. Gelecek araştırmalarda, bu tutumların sosyo-kültürel değişim süreçleriyle bağlantılı olarak niteliksel yöntemlerle incelenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Türk Cumhuriyetleri, aile, evlilik, üniversite öğrencileri, gençler.

---

* Geliş Tarihi: 11 Eylül 2023 – Kabul Tarihi: 9 Ekim 2024
Atıf: Süleymanlı, Ebulfez, Hüseyin Doğan, ve Aigerim Ashimova. "Türk Cumhuriyetleri'nde Üniversite Gençliğinin Aile ve Evlilik Kurumuna İlişkin Değer ve Tutumları." *bilig*, no. 114, 2025, ss. 145-173, https://doi.org/10.12995/bilig.7645.

** Prof. Dr., Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü - İstanbul/Türkiye ORCID: 0000-0003-1894-5232, ebulfez.suleymanli@uskudar.edu.tr
*** Sorumlu yazar; Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Patnos Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü – Ağrı/Türkiye ORCID: 0000-0002-0375-8437, shuhuseyindgn@gmail.com
**** Doktora Öğrencisi, L.N. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi – Astana/Kazakistan ORCID: 0000-0002-0524-8377, a6imova_aigerim@mail.ru

Values and Attitudes of University Youth Toward Family and Marriage Institutions in Turkic Republics*

Ebulfez Süleymanlı**
Hüseyin Doğan***
Aigerim Ashimova****

Abstract

This study aims to empirically examine the attitudes of university youth in the Turkic Republics toward the institutions of family and marriage. The research employs a quantitative method and survey technique, including 6,689 undergraduate students from Azerbaijan, Kyrgyzstan, Kazakhstan, Türkiye, Uzbekistan, and the Republic of Bashkortostan (Russian Federation). The findings indicate that, despite rapid societal transformation and ideological shifts, university students still perceive family and marriage as fundamental components of the social structure. In all countries except Uzbekistan, the majority of students oppose arranged marriages. It was also found that young people place significant importance on family approval when choosing a spouse. These findings suggest that family values continue to hold strong. It is recommended that courses on family and marriage be integrated into university curricula. Future research is encouraged to explore these attitudes in greater depth using qualitative methods, especially in relation to processes of socio-cultural change.

Keywords

Turkic Republics, family, marriage, university students, youth.

* Date of Arrival: 11 September 2023 – Date of Acceptance: 9 October 2024
Citation: Süleymanlı, Ebulfez, Hüseyin Doğan, and Aigerim Ashimova. "Türk Cumhuriyetleri'nde Üniversite Gençliğinin Aile ve Evlilik Kurumuna İlişkin Değer ve Tutumları." *bilig*, no. 114, 2025, pp. 145-173, https://doi.org/10.12995/bilig.7645.

** Prof. Dr., Üsküdar University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology – İstanbul/Türkiye ORCID: 0000-0003-1894-5232, ebulfez.suleymanli@uskudar.edu.tr

*** Corresponding author; Asst. Prof., Ağrı İbrahim Çeçen University, Patnos Social Work College, Department of Social Work – Ağrı/Türkiye ORCID: 0000-0002-0375-8437, shuhuseyindgn@gmail.com

**** PhD Student, L.N. Gumilyov Eurasian National University – Astana/Kazakistan ORCID: 0000-0002-0524-8377, a6imova_aigerim@mail.ru

Giriş

Hayatın her alanının dijital teknolojilerin etkisi altında kaldığı, iletişimin ve kültürel etkileşimin küresel ölçekte yaşandığı yeni dönemin dinamikleri, toplumsal yapı unsurlarının tümünü etkilemekte ve toplumsal yapıların değişerek yeniden şekillenmesine neden olmaktadır. Keskin dönüşümlerin yaşandığı bu dönemde, geleneksel ve kültürel özgünlükler, farklılıklar ve değerler sorgulanabilir hâle gelmekte, yaşanan bu değişimlerden, toplumsal yapının diğer üniteleri gibi, aile ve evlilik kurumu da etkilenmektedir (Turğut 93). Duran, Türkiye aile yapısının geleceğine yönelik değerlendirmelerinde kültürel dönüşümlerin etkisine dikkat çeker (150). Küresel değerlerin ön plana çıkmasıyla süregelen bu hızlı değişimler, aynı zamanda ailenin temel işlevlerini ve aile içi ilişkileri de etkilemektedir ve bunun da bir sonucu olarak, günümüzde ailenin geleceği konusunda çok yoğun tartışmalar yaşanmaktadır.

Aile kavramı farklı şekillerde tanımlansa da, çoğu kuramcı, "aynı mekânda yaşayan, iki ya da daha fazla bireyin duygusal bağlarla bağlı olduğu ve sosyal rollerin paylaşıldığı" bir yapı olduğu konusunda uzlaşır (Hallaç ve Öz 142). Toplumun en eski kurumlarından biri olan aile ve evlilik, toplumsal değişimlerle birlikte dönüşerek yeni tanımlar kazanmıştır. Günümüzde multidisipliner araştırmalar, yalnızca kan bağına dayanmayan, sosyal ilişki ağına odaklı aile biçimlerini de ele almaktadır (Pehlivan 9). Aile terminolojisi ve algısı, siyasi, ekonomik ve sosyal sınıfların ötesinde, Bourdieu'nün "habitus" kavramı kapsamında şekillenmekte, bireylerin yeme, konuşma, düşünme gibi davranış kalıplarını da etkilemektedir (Bourdieu 169).

Ailenin oluşması için gerekli ve yeterli koşul olarak görülen evlilik kurumu içinde önem arz eden bireylerin eş seçimiyle ilgili birçok kuramsal yaklaşım bulunmaktadır. Homogami (benzerlik) ve heterogami (zıtlık) kuramları bunlardan ikisidir. Homogami kuramı, Heider'in denge kuramı, Newcomb'un bilişsel uyum kuramı ve Byrne'ın pekiştirme kuramı çerçevesinde geliştirilmiştir. Bu kuram, eş tercihlerinde tarafların benzerliklerinin ve bu benzerliklerin miktarının karar verici olduğunu esas alır. Evlenilecek çiftlerin ne kadar çok konuda benzerlik göstermesi, o kadar uyum içinde yaşayacakları ve evlilik sürecindeki olası problemlerin çözümünün kolaylaşacağı öngörülür. Diğer yandan, heterogami kuramı, eş seçiminde adayların sahip oldukları özelliklerin ve kültürel durumların

zıt olmasının çekici olduğunu öne sürer. Bu kurama göre, özellikle ilkel toplumlarda, eş adaylarının seçiminde eşlerin daha az söz hakkı olduğu görülmekle birlikte, aile, toplum veya devlet eş seçiminde belirleyici bir söz hakkına sahip olabilmektedir (Fox 129; Özgüven).

Günümüzde aile ve evlilik kurumunu analiz eden çağdaş kuramsal yaklaşımlar, toplumsal değerlerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. İşlevselci kurama göre, aile, toplumsal düzeni sağlamak için gerekli işlevleri yerine getiren temel bir kurum olarak görülürken, çatışma kuramı, aileyi güç ve hâkimiyet ilişkilerinin egemen olduğu bir yapı olarak tanımlar. Feminist kuram, aileyi toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin üretildiği bir ilişki ağı olarak ele alır (Koçak 166). Sistem kuramı, aileyi çevresiyle etkileşim içinde olan dinamik ve açık bir sistem olarak değerlendirir ve ailedeki sorunların anlaşılması ve çözümlenmesine önemli açılımlar sunar (Çiçek 3; Whiteside, 3). Sembolik etkileşimci kuram, aile ilişkilerini anlam dünyası üzerinden kavrayan ve bu ilişkilerin sosyal çevre bağlamında anlaşılması gerektiğini savunan bir perspektif sunar (Özen 272). Sosyal alışveriş kuramı ise aileyi, faydayı artırma ve maliyeti azaltma ilkesine dayanan dengeli alışveriş ilişkilerinin olduğu bir yapı olarak ele alır (Poloma 53; Wallace ve Wolf 2012; Özen 267–281).

Aile ve evlilik kurumundaki dönüşümler, sosyal bilimcilerin ilgi odağı haline gelmiş, mevcut ya da olası krizler için çözüm arayışlarını zorunlu kılmıştır. Bu süreçte toplumların en dinamik kesimi olan gençliğin bu kurumlara yönelik tutumlarını anlamak ayrı bir önem kazanmıştır. Günümüzde gençler, hızla değişen değerlere açık yapılarıyla aile ve evliliğe dair güncel yaklaşımların merkezinde yer almakta; bu nedenle bilimsel çalışmalara sıkça konu olmaktadır. Bu çalışmada, Türk Cumhuriyetleri'nde aile kurmaya daha yakın bir konumda bulunan üniversite gençliğinin aile ve evlilik kurumuna yaklaşımı betimlenmiştir. Gençlerin düşünce, tercih ve beklentilerinin analiz edilmesi, Türk toplumlarında aile yapısının sürdürülebilirliği açısından politika geliştirmeye katkı sağlayacaktır.

Konuyla İlgili Yapılmış Çalışmalar

Günümüzde hızlı toplumsal değişimler, aile ve evlilik kavramlarının yeniden şekillenmesine neden olmaktadır. Evlilik dışı ilişkilerin yaygınlaşması, solo yaşamın artması, eşcinsel evliliklerin kabul görmesi ve dijitalleşme gibi

süreçler, aile ve evlilik üzerine yeni düşünce ve kavramların doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu değişimler, sosyal bilimcilerin ilgisini çekmiş ve gençlerin aile ve evlilik kurumuna ilişkin bakış açılarını inceleyen bir dizi araştırmaya yol açmıştır.

Türkiye'de aile üzerine yapılan ilk çalışmaların, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başladığı bilinmektedir. Bu dönemde aileye ilişkin araştırmalar, bilimsel ve kurumsal ölçekte gerçekleştirilmiş ve yayımlanmıştır. Önemli yayınlar arasında, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından hazırlanan *Aile Yazıları, Aile Ansiklopedisi,* Serim Timur'un *Aile Yapısı Araştırması*, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan *Türk Aile Yapısı Araştırması, Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları, Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması* ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen *Türkiye Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması* bulunmaktadır (Aktaş 420; *Aile Araştırma Kurumu* [AAK], *Aile Yazıları;* AAK, *Türk Aile Ansiklopedisi;* Timur; *Devlet Planlama Teşkilatı* [DPT]; *Türkiye Aile Yapısı Araştırması* [TAYA]; *Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması* [TADA]; *Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü* [HÜNEE].

Kırgız toplumuna ilişkin aile ve evlilik üzerine yapılan sosyolojik çalışmalar sınırlı olmakla birlikte, bu konu birçok etnograf, folklorist ve antropoloğun ilgisini çekmiştir. Kırgız ailesi üzerine yapılan bilimsel çalışmalar, genellikle 1917 Ekim Devrimi öncesi, Sovyetler Birliği dönemi ve bağımsızlık sonrası olmak üzere üç döneme ayrılabilir. Bu alanda öne çıkan araştırmacılardan biri Rahat Açılova'dır; çalışmalarında Kırgız ailesini mukayeseli bir şekilde ele almış ve kadının aile içindeki konumuna odaklanmıştır (Açılova, *Semya*). Diğer bir önemli araştırmacı Topçugül Şaydullayeva, çağdaş Kırgız köy ailesinin yapısını ve işlevini incelemiştir (Şaydullayeva). Ayrıca bağımsızlık sonrası Kırgız ailesi üzerine yapılan araştırmalardan biri, Ali Ünal'ın doktora tezi ve monografi çalışmasıdır; bu çalışmada Kırgız ailesinin yapısı, evlilik ritüelleri ve modern değişimler ele alınmıştır (Ünal, *Üy-bülö*). Aynı şekilde, Aynura Usubaliyeva'nın doktora tezi de gençlerin aile ve evlilik ilişkileri üzerindeki modern değişimleri ele almıştır (Usubaliyeva). Aile yapısıyla ilgili bazı bilgilere ise periyodik nüfus sayımlarında rastlanabilir; özellikle hane halkı ve çocuk sayısı, aile tipleri ve evlilik sayıları gibi verilere ulaşılabilmektedir (National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic).

Kazakistan'da aile ile ilgili çalışmaların devlet tarafından desteklendiği açık bir şekilde görülmektedir. Ekim-Kasım 2007'de, UNFPA adına Kazakistan Kamuoyu Araştırma Enstitüsü ile Kazakistan Cumhuriyeti Başkanlığı'na bağlı Aile ve Kadın Ulusal Komisyonu'nun desteğiyle gerçekleştirilen "Modern Kazak Ailesinin Sosyal Gelişimi" adlı sosyolojik çalışma önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada, Kazakistan genelinde 3000 kişiyle gerçekleştirilen araştırmada; kadın-erkek arasındaki otorite, eşitlik, aile oluşumunun durumu, Kazakların aileye bakışı, ailede yaşayan erkek ve çocuk sayısı gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca, Halel Argınbaev tarafından hazırlanan tarihî-etnografik eser *Kazak Otbası: Kazak Ailesinin Geçmişi ve Bugünü Üzerine Bilimsel Araştırma Çalışması* ile Zeure Canazarova'nın *Sovremennaya Semya v Kazahstane i ee Problemı* adlı monografi çalışması, Kazak ailesine ilişkin önemli konuları ele almaktadır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin 2021 yılındaki ulusal nüfus sayımı sonuçlarına dayanarak hazırlanan *Neke cene Otbası* raporu ile Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı ile Sosyal Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan *Kazakstandık Otbasılar 2022 Ulıttık Bayandaması* adlı çalışma ise aile politikası ve ailelere yönelik sosyal destek konularında önemli bilgiler sunmaktadır.

Azerbaycan'da aile alanında yapılan çalışmaların, öncelikle bir devlet politikası olarak uygulandığı görülmektedir. Nitekim Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 6 Şubat 2006 tarihli kararıyla, Azerbaycan Cumhuriyeti Aile, Kadın ve Çocuk İşleri Devlet Komitesi (*Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri Dövlət Komitəsi*) oluşturulmuş olup, aileyle ilgili faaliyetlerin doğrudan devletin denetimi altında yürütüldüğü ve bu alanda bilim insanlarının da çalışmalar ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Mevcut komite, çalışma alanında devlet politikasını ve düzenlemelerini uygulayan merkezi yürütme organı olarak tanımlanmaktadır (Azərbaycan Respublikasının Ailə...). Son zamanlarda Rauf Məmmədov tarafından Azerbaycan'daki aile tarihi ve erken evlilikler üzerine yapılan çalışmalar ön plana çıkmaktadır (Məmmədov, *Erkən Evlilik; Azərbaycan Ailəsi*).

Özbekistan'da aile ile ilgili çalışmaların esasını, devlet kurumları tarafından gerçekleştirilen istatistiksel nüfus sayımları oluşturmaktadır. Ülkede ailenin durumunu incelemek ve gelişimine ilişkin güncel sorunları belirlemek amacıyla, "Ulusal Bilimsel ve Uygulama Merkezi 'Oila'" (Aile), her yıl örnek anketler aracılığıyla araştırmalar yürütmektedir (Mamadalieva 70).

Özbekistan Cumhuriyeti Mahalle ve Aile Desteği Bakanlığı'na bağlı "Mahalla va Oila" Araştırma Enstitüsü, Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun 10 Haziran 2020 tarihli ve 367 sayılı kararı uyarınca kurulmuştur. "Sağlıklı aile – sağlıklı toplum" fikrinin uygulanmasına bilimsel-metodolojik ve bilgi-analitik destek sağlayan uzmanlaşmış bir kurumdur (Mahalla va Oila Ilmiy-Tadqiqot Instituti). Ulusal Kamuoyu Araştırma Merkezi "*İjtimoiy Fikr*", Özbek vatandaşlarının aileye ilişkin tutumları ve öncelikleri konulu sosyolojik bir çalışma yürüterek; vatandaşların ailenin rolü, aile refahının ana faktörleri, genç neslin modern gerçeklik koşullarında yetiştirilmesi ve Özbek toplumunda erken evlilik ile boşanmalara karşı tutumlarına ilişkin görüşleri ortaya koymaktadır (*İjtimoiy Fikr*).

Gençlerin evlilik tercihleri üzerine yapılan çalışmalar genel olarak ele alındığında; bireysel tercihler, önceki yaşam deneyimleri ve evlilikten beklentiler olmak üzere üç ana faktör ön plana çıkmaktadır. Bu faktörler arasında yaş, eğitim düzeyi, ekonomik durum, dini tercihler ve ailenin onayı gibi bireysel özellikler önemli rol oynamaktadır (Akbaş vd. 97; Boneta ve Mrakovčić 213, 16, 17, 19; Gürses 53–54; Süleymanlı ve Demir 24). Önceki yaşam deneyimleri arasında ebeveynlerin ilişkisi, aile içi çatışmalar ve romantik ilişkilerin varlığı gibi faktörler belirleyici olmaktadır (Jennings vd. 67; Yalçın vd. 863). Evlilikten beklentiler arasında ise sosyoekonomik koşulların iyileştirilmesi ve sosyal statünün artırılması ön plana çıkmaktadır (Akbaş vd. 95; Tüzemen ve Özdağoğlu 221). Bu çalışmalar, evlilik tercihlerinin bireyin deneyimleri, değerleri ve yaşam koşulları tarafından şekillendirildiğini ortaya koymaktadır (Carroll vd. 231–32; Günay ve Bener 9; Köroğlu 69).

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nicel araştırma yöntemi kullanılarak tasarlanmıştır. Nicel araştırma, pozitivist bir bakış açısıyla, sistematik bir planlama sürecini barındıran ve analiz sürecini içeren bir araştırma yaklaşımıdır (Yıldırım ve Şimşek, 58; Büyükoztürk 14–20). Araştırma modeli olarak ise betimsel tarama modeli esas alınmıştır. Tarama modelleri, geçmişte veya hâlen var olan bir durumu, olayı, bireyi veya nesneyi, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Bu tür araştırmalarda incelenen olay,

durum, birey veya nesne, kendi iç koşulları içinde değerlendirilir; değiştirme veya etkileme amacı taşımayan bir gözlem ve analiz süreci izlenir. Genellikle belirli bir konuyu, olguyu veya durumu daha iyi anlamak ve tanımlamak amacıyla kullanılır ve uygulamaya yönelik bir müdahale hedeflemez (Karasar 77). Bu yöntem tercih edilerek, üniversite öğrencilerinin aile ve evlilik kurumuna ilişkin bazı görüşleri ülkeler bazında değerlendirilerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini; Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkiye, Özbekistan ve Rusya Federasyonu Başkurdistan Cumhuriyeti'nde lisans düzeyinde öğrenim gören üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Evrenin tamamına ulaşmanın olanaksız olması nedeniyle, evren içerisinden örnekleme yöntemine gidilmiştir. Bu kapsamda, verilerin toplanmasında uygun örnekleme stratejisi kullanılmıştır. Christensen vd. (145), uygun örneklemede çalışmaya en uygun ve kolayca ulaşılabilen kişilerin araştırmaya dâhil edildiğini belirtmişlerdir. Bu yöntem tercih edilerek, araştırmanın amacına uygun olacak şekilde çalışmaya katılmayı kabul eden 6689 kişiden veri toplanmıştır (Azerbaycan: 1037; Başkurdistan: 775; Kırgızistan: 540; Kazakistan: 673; Türkiye: 3267; Özbekistan: 397).

Sınırlılıklar

Bu çalışmanın kapsamında yer alan sınırlılıkların dikkate değer olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Çalışma, online anket tekniği kullanılarak Azerbaycan, Başkurdistan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkiye olmak üzere altı farklı Türk Cumhuriyeti'nde yükseköğrenim gören öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın altı farklı ülkede online olarak yürütülmesi, katılımcı sayısının sınırlı kalmasına neden olmuştur. Araştırma soruları, literatür taraması sonucunda araştırmacılar tarafından oluşturulan bir dizi sorudan oluşmaktadır. Bu nedenle, öğrencilerin evlilikle ilgili görüşlerine ilişkin sunulan verilerin belirli ölçüde sınırlı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Son olarak, çalışmanın konusunun elde edilen bulguları etkileyebileceği de unutulmamalıdır. Örneğin, evlilikle ilgili olumlu görüşlere sahip öğrencilerin anketi tamamlama eğiliminde olması gibi faktörler, çalışmanın sonuçları üzerinde yanlılık oluşturabilecek etkilere sahip olabilir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, anket tekniği kullanılarak veri toplama süreci gerçekleştirilmiştir. Anket tekniği, katılımcılara belirli sorular yönelten yapılandırılmış bir veri toplama aracıdır. Bu teknik sayesinde, öğrencilerin aile ve evlilik konusundaki görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Oluşturulan anket formunda, üniversite öğrencilerinin öğrenim gördüğü yer ve cinsiyet gibi sosyo-demografik soruların yanı sıra, araştırmanın temel problemi doğrultusunda hazırlanan sorular yer almaktadır. Form, kadın ve erkeklerin ideal evlilik yaşı; ailenin şiddetle karşı çıktığı biriyle evlenme tercihi; görücü usulü evliliğe ilişkin görüşler ve evlilikte eş seçimi kriterlerini sorgulayan toplam sekiz sorudan oluşmaktadır. Formun işlevselliğini sağlamak amacıyla ters kodlanmış tekrar sorularına yer verilmiş, böylece öğrencilerin sorulara bilinçli yanıt verip vermedikleri de kontrol edilmiştir. Anket formuna dâhil edilen sorular, alan uzmanı üç akademisyenin görüşleri ve literatür taraması doğrultusunda araştırmacı tarafından formüle edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmacılar, çıkar çatışması bulunmayan bu çalışmanın etik uygunluğunu kontrol ettirmek amacıyla Muş Alparslan Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'na başvurmuş ve 99083 evrak numarasıyla 10.07.2023 tarihinde onay almıştır. Etik onayın ardından, hazırlanan form Google Formlar'a aktarılmış, gerekli teknik düzenlemeler yapılmış ve hedef cumhuriyetlerdeki katılımcılara erişmek amacıyla profesyonel destekle altı farklı dile çevrilmiştir. Araştırma öncesinde yapılan pilot çalışmada toplam 250 katılımcıya ulaşılmış, veriler SPSS yazılımına aktarılarak formun güvenilirliği ve araştırma sorularına uygunluğu test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılarak form son hâline getirilmiştir. Pilot uygulamanın ardından, altı dilde hazırlanan bağlantı linkleri, araştırma kapsamındaki cumhuriyetlerde yer alan üniversite öğrencilerine 2023-2024 Eğitim-Öğretim Yılı Güz Dönemi itibarıyla çevrim içi olarak ulaştırılmıştır. Veri toplama sürecinde destek sağlayan ilgili üniversitelerdeki öğretim elemanları aracılığıyla, öğrencilerin olası endişelerini gidermek maksadıyla formların giriş bölümüne çalışma hakkında kapsamlı bilgiler eklenmiş ve araştırmanın gönüllülük esasına dayandığı vurgulanmıştır. Böylece öğrencilerin olası kaygıları azaltılmış ve veriler araştırma etiğine uygun biçimde toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Google Form aracılığıyla, aynı soru seti üzerinden ilgili ülkelerde toplanan veriler, öncelikle teknik düzenlemelere tabi tutulmuş; ters kodlanmış sorulara verilen yanıtlar doğrultusunda bilinçli şekilde doldurulmadığına kanaat getirilen veriler elenmiştir. İlgili teknik işlemlerin ardından veriler, SPSS 25.0 programında bir veri tabanı oluşturularak sisteme aktarılmıştır. Aktarılan veriler, araştırmanın amacına uygun olarak cumhuriyetler bazında gruplandırılmış ve frekans, yüzde gibi betimsel istatistiksel analizler uygulanmıştır. Bu kapsamda elde edilen veriler, bulguların daha işlevsel bir şekilde sunulması amacıyla Microsoft Excel programına aktarılmış ve grafiksel olarak görselleştirilmiştir.

Bulgular

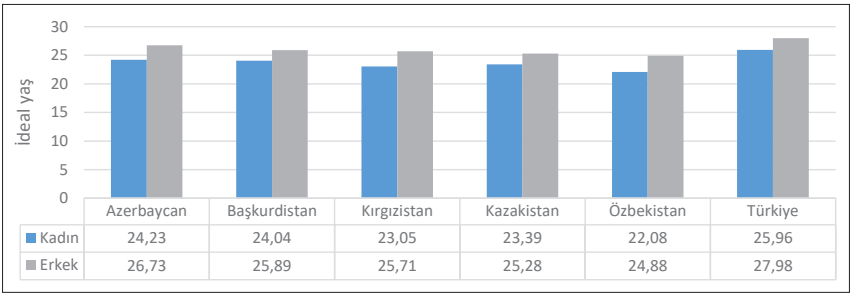
Bu bölümde, Türk Cumhuriyetleri'nde üniversite öğrencilerinin evliliğe ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik olarak yürütülen çalışma kapsamında elde edilen verilere ait bulgular, farklı başlıklar altında sunulmaktadır.

İdeal Evlilik Yaşına İlişkin Düşünceler

Evlenme yaşı ya da evlilik yaşı olarak ifade edilen durum, bir kişinin evlenmesine kanunen müsaade edilen yaş olarak tanımlanır. Evlenme yaşı, her toplumda kendi kültürel değerlerine göre farklılık göstermekle birlikte, günümüzde dünya genelinde en yaygın olarak 18 yaş yasal evlenme yaşı olarak belirlenmiştir. Pek çok ülkede evlenme yaşının 18 olarak kabul görmesi hem aile yapısındaki değişimi hem de evlenme yaşının küresel ölçekte kazandığı ortak boyutu gözler önüne sermektedir.

Toplumların sosyal ve ekonomik şartları, yapısal sorunlardan kaynaklanan etmenler, inançları, değer yargıları ve gelenek–görenekleri, evlilik üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olabilmektedir. Modern toplumlara kıyasla, geleneksel toplum özellikleri taşıyan ülkelerde genellikle ilk evlenme yaşı daha düşük olmakla birlikte, bu durum göreceli farklılıklar gösterebilmektedir. Nitekim bazı dönemlerde, ülkelerin içinde bulundukları ekonomik ve sosyal koşullar; özellikle bireylerin gençlik döneminde karşılaştıkları yapısal zorluklar, savaşlar ve doğal afetler gibi etkenler hem evlilik oranlarını hem de evlenme yaşını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Şahin 82; Usanmaz ve Yıldırım 119).

Eş seçiminde aranan kriterler birçok faktöre göre değişebilmekle birlikte, çoğunlukla ilk kriteri yaş oluşturmaktadır (Köroğlu). Bireylerin eş adaylarında yaş kriterine yönelik beklentileri, eş seçiminde önemli bir etken olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde pek çok ülkede, ortalama evlilik yaşının yükseldiği gözlemlenmektedir. Literatürde ortalama evlilik yaşının yükselmesiyle ilgili çalışmalar, 1980'li yıllarda özellikle Batılı toplumlarda kendini göstermeye başlamıştır (Friedl ve Ellis; Booth ve Edwards; Eralp ve Gökmen). Ancak bu konunun, ortalama evlenme yaşı en yüksek ve doğurganlık oranı en düşük ülkelerden biri olan Japonya özelinde daha sık ele alındığı dikkat çekmektedir (Uchida vd.; Retherford vd.; Eralp ve Gökmen). Bu bağlamda, çalışma kapsamında katılımcılara ideal evlenme yaşıyla ilgili tercihlerini belirlemeye yönelik bir soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular Grafik 1'de sunulmuştur.

	Azerbaycan	Başkurdistan	Kırgızistan	Kazakistan	Özbekistan	Türkiye
Kadın	24,23	24,04	23,05	23,39	22,08	25,96
Erkek	26,73	25,89	25,71	25,28	24,88	27,98

Grafik 1. Türk Cumhuriyetlerindeki Üniversite Öğrencilerinin Erkek ve Kadının İdeal Evlilik Yaşına İlişkin Görüşleri

Grafik 1'de, Türk Cumhuriyetleri'nde üniversite öğrencilerinin kadın ve erkeklerin ideal evlilik yaşına ilişkin görüşleri sunulmaktadır. Buna göre, Türkiye'de hem kadınlar hem de erkekler için belirlenen ideal evlilik yaşı diğer cumhuriyetlere kıyasla daha yüksektir. Kadınlar için Türkiye'de ortalama ideal evlilik yaşı 25,96, erkekler için ise 27,98 olarak hesaplanmıştır. Özbekistan ise hem kadınlar hem de erkekler için en düşük ideal evlilik yaşına sahip cumhuriyet olarak öne çıkmaktadır; bu ülkede kadınlar için ortalama yaş 22,08, erkekler için 24,88'dir. Bu bulgular, örneklem grubunda yer alan gençlerin ideal evlilik yaşına ilişkin beklentilerinin genel olarak düşük olduğunu ortaya koymakta, ancak Türkiye'de bu yaşların diğer cumhuriyetlere göre nispeten daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla, Türkiye'de erken evliliklere ilişkin olarak, erkeklerin kadınlara kıyasla daha olumlu bir bakışa sahip olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte, kadınların erken yaşta evlenmesini ideal olarak gören bu yaklaşımın toplumda geniş ölçekte yaygın olduğu söylenemez. Hem erkek hem de kadın katılımcılar, 19 yaşından önce evlenmeyi erkekler için uygun bir evlenme yaşı olarak değerlendirmemektedir.

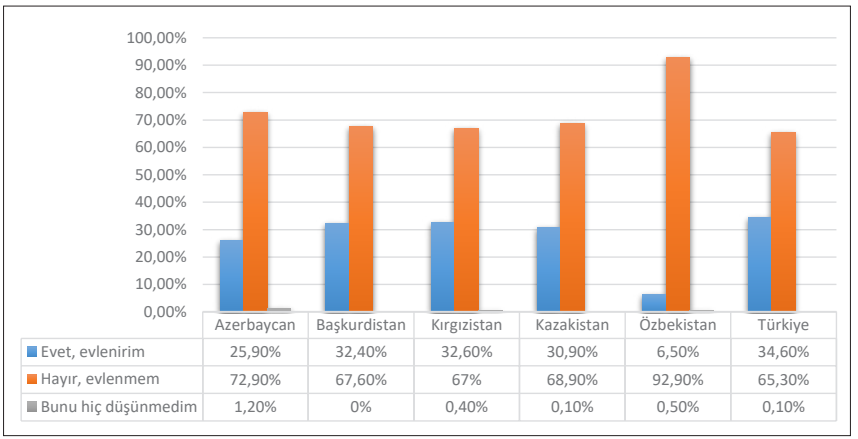
Mevcut istatistiki veriler, evlenme yaşı konusuna açıklık getirmesi bakımından önemli bilgiler sunmaktadır. Türkiye'de yıllara göre ortalama ilk evlilik yaşı incelendiğinde, her iki cinsiyette de evlenme yaşının arttığı gözlemlenmektedir. TÜİK verilerine göre, 2023 yılında erkeklerde ortalama ilk evlilik yaşı 28,3, kadınlarda ise 25,7 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK). Kırgızistan'da da ilk evlilik yaşında artış dikkat çekmektedir. 2022 yılında erkeklerde ortalama evlilik yaşı 27,9, kadınlarda ise 24,0 olarak kaydedilmiştir (STATKOM). Aynı yılın verilerine göre, Özbekistan'da erkeklerde ilk evlilik yaşı 26,5, kadınlarda ise 22,3 olarak tespit edilmiştir (The State Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan). Azerbaycan'da 2022 verilerine göre erkeklerde ilk evlilik yaşı 28,5, kadınlarda 24,1'dir (AzSTAT, "Rəsmi Qeydə"; AzSTAT, "Gələcəyin Ailəsi"). Kazakistan'da 2023 verilerine göre erkeklerde ilk evlilik yaşı 27,8, kadınlarda ise 25,2 olarak rapor edilmiştir (QAZSTAT, "Braki i Razvody"; QAZSTAT, *Neke cene Otbası*). Son olarak, Başkurdistan'da 2023 yılı verilerine göre erkeklerde ortalama ilk evlilik yaşı 28,9, kadınlarda ise 26,8 olarak belirlenmiştir (BAŞKORTOSTANSTAT).

2000'li yıllardan sonra, bahsi geçen ülkelerde hem erkeklerde hem de kadınlarda ilk evlilik yaşının sürekli olarak arttığı dikkat çekmektedir. Mevcut ülkelerde gençlerin ifade ettiği ideal evlenme yaşı ile gerçek evlenme yaşı arasında, hayatın gerçeklikleri doğrultusunda farklı tercihler oluştuğu gözlemlenmektedir. Bu durumdan hareketle, gençlerin evlilik tercihlerini belirleyen sosyal ve ekonomik etkenler üzerine yapılacak derinlemesine araştırmalar, gençliğin evlenme sürecine ilişkin görüşlerini ortaya koymak açısından önemli veriler sağlayacaktır. Öte yandan, ilk evlenme yaşındaki yükselmenin temelinde küresel düzeyde ortaya çıkan ortak yönelimlerin etkisinden söz etmek mümkündür (Ünal, "Moderndeşüü cana Aalamdaşuu" 146). Evlilik yaşındaki bu artış, uzun vadede Türk halkları açısından aile kurumunda meydana gelen genel eğilimleri yansıtması bakımından önemli bir veri kaynağıdır. "*Erken evlenen kazanır*" veya "*erken kalkan yol alır, erken*

evlenen döl alır" gibi geleneksel söylemlerin, son yıllarda yaşanan sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle; özellikle kadınların iş hayatına daha fazla katılım göstermesi sonucunda değişime uğradığı anlaşılmaktadır.

Eş Seçiminde Aile Onayına İlişkin Düşünceler

Geleneksel değerlerin etkili olduğu toplumlarda bireyler, kişisel tercihlerinde de toplumsal grubun belirleyiciliğini dikkate almak zorundadır. Geleneksel yapı içerisinde varlık gösteren davranış kalıpları, toplumun her kesiminde etkili olduğu gibi, aile ve evlilik kurumunda da bireylerin hayatını önemli oranda biçimlendirmektedir. Evlilik kurumunda, özellikle bu durum bireylerin eş adaylarını tercih etme döneminde ailelerin etkisi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Genç erkek veya kız evlenme çağına geldiklerinde anne ve baba, münasip bir adayda karar kılabilmek için birtakım faaliyetlerin içinde kendilerini bulurlar. Günümüzde ise sosyokültürel değişimler sonucunda, eş seçiminde kadın ve erkeğin ortak karar vermesi, ailelerinin karşılıklı onaylarının alınması yaygın uygulamalar arasındadır (Kartal). Bu durumun çağdaş Türk toplumlarında gençler açısından ne derecede kabul edilebilir olduğunun anlaşılması için "Ailenizin kesin olarak karşı çıktığı biriyle evlenir misiniz?" şeklinde bir soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular Grafik 2'de paylaşılmıştır.

	Azerbaycan	Başkurdistan	Kırgızistan	Kazakistan	Özbekistan	Türkiye
Evet, evlenirim	25,90%	32,40%	32,60%	30,90%	6,50%	34,60%
Hayır, evlenmem	72,90%	67,60%	67%	68,90%	92,90%	65,30%
Bunu hiç düşünmedim	1,20%	0%	0,40%	0,10%	0,50%	0,10%

Grafik 2. Türk Cumhuriyetlerindeki Üniversite Öğrencilerinin Ailenin Kesin Olarak Karşı Çıktığı Biriyle Evlenmeyi Tercih Etme Durumu

Grafik 2'de, Türk Cumhuriyetleri'ndeki üniversite öğrencilerinin, ailelerinin kesin olarak karşı çıktığı biriyle evliliğe olan yaklaşımlarına ilişkin tercihleri yer almaktadır. Verilere göre, altı cumhuriyette de üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunun, ailelerinin şiddetle karşı çıktığı biriyle evlenmeyi düşünmedikleri görülmüştür. Aynı zamanda, Özbekistan'daki bu yöndeki görüşün diğer cumhuriyetlere kıyasla daha baskın olduğu söylenebilir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, cumhuriyetler arasında küçük farklılıklar olsa da gençlerin evlilik tercihlerinde ailenin onayına önem verdikleri anlaşılmaktadır. Katılımcılar açısından ebeveynler, evlilik gibi hayatın önemli bir aşamasına karşılık gelen süreçte, desteklerine ve görüşlerine önem verilen kişiler konumundadır.

Özellikle literatürde, Özbek toplumunda evlenecek gençlerin her iki taraftan ebeveynlerinin onayının alınmasının zorunlu olduğu vurgulanmaktadır (Mamadalieva 70). Yapılan araştırma sonuçlarının literatürle örtüştüğü ve verilerin güvenirliğini ortaya koyduğu, dikkat çeken bir başka durumdur. Özbekistan'da ailenin, normal bir demografik durumun ve gelecekteki demografik potansiyelin korunmasını sağlayan yaşam değerlerini kaybetmeden; küresel kalıplara ve ulusal gelenek-göreneklere uygun olarak geliştiği görülmektedir (Mamadalieva 68).

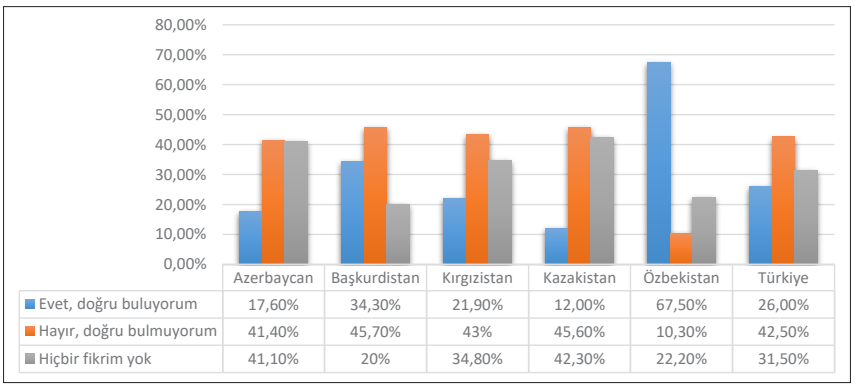
Yakın zamana kadar eş seçimi sürecinde, özellikle erkeğin hangi kızla evleneceği/evlenmesi gerektiği konusunda karar verici merci olarak ailelerin daha baskın ve belirleyici olduğuna karşın, değişen toplumsal koşulların etkisiyle bireylerin daha ziyade kendi iradeleriyle eş seçimi tercihinde bulundukları gözlemlenmektedir (Aksan 173).

Görücü Usulü Evliliğe İlişkin Düşünceler

Evlenme biçimleri hiç şüphesiz toplumun temel öğeleri olan aile türlerinin meydana gelmesini sağlamaktadır. Geleneksel ve kırsal topluluklarda yaygın bir şekilde görülen görücü usulü evlilik biçiminde, evlenecek çiftleri akrabaları, yakınları, komşuları ve ana babaları belirler. Evlenecek çiftlerin bireysel iradesinin eş seçiminde etkisi söz konusu değildir (Ünal, "Kırgızistan'da Dünden" 374). Ebeveynler, evlilik yaşına gelmiş erkek çocuklarına uygun bir eş ararken sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal konumlarını esas alan birtakım denkliklere göre tercih yapmak isterler (Ünal, "Kırgızistan'da Dünden" 238). Anlaşma yoluyla evlilik ise evlenecek bireylerin kendi özgür

iradeleriyle karar verdikleri bir durumdur. Bu konuda ebeveynin etki ve rolü bulunmaz. Bu tür evliliklere daha çok büyük kentlerde rastlandığı gibi, evlenmeye karar veren kişilerin birbirlerini genellikle eğitim kurumlarında, çalıştıkları iş yerlerinde ve serbest zamanlarını değerlendirdikleri eğlence ortamlarında tanıştıkları anlaşılır. Bu evlilik türünde hoşlanma, sevgi ve karşılıklı anlayış belirleyici rol oynar. Tercihli evlenme türü ise genellikle ebeveynin onaylaması ve düzenlemesiyle gerçekleşir. Tercihli evlenmelerde rastlantılar söz konusu olmadığı gibi, bu evlenme türü var olan sosyal düzenin işleyişine ve sürekliliğine katkıda bulunmaktadır. Tercihli evlenmeler aynı veya yakın akraba grupları arasında gerçekleşmektedir (Ünal, *Üy-bülö Maseleleri* 239). Aile yapısındaki dönüşüm ve toplumsal değişim süreci de bu evlenme biçimlerini etkilemiştir (Ünal, "Moderndeşüü kana" 129-167).

Geleneksel toplum yapısında, geçmişte genellikle aileler tarafından tanıştırılan kadın ve erkek, daha sonra kendi tercihleri doğrultusunda evlenme kararı almaktaydı. Ancak günümüzde, bu durum görücü usulü evlenme biçimlerinden biri olmakla birlikte, gelişen teknolojik iletişim araçları ve sosyal medya gibi platformlar vasıtasıyla tanışarak, evlilik ilanları veya internet (evlilik siteleri) yolu ile de evlenilebilmektedir. Bu durumu anlamak amacıyla, elde edilen bulgular Grafik 3'te paylaşılmıştır.

	Azerbaycan	Başkurdistan	Kırgızistan	Kazakistan	Özbekistan	Türkiye
Evet, doğru buluyorum	17,60%	34,30%	21,90%	12,00%	67,50%	26,00%
Hayır, doğru bulmuyorum	41,40%	45,70%	43%	45,60%	10,30%	42,50%
Hiçbir fikrim yok	41,10%	20%	34,80%	42,30%	22,20%	31,50%

Grafik 3. Türk Cumhuriyetlerindeki Üniversite Öğrencilerinin Görücü Usulü Evliliğe İlişkin Görüşleri

Grafik 3'te, Türk Cumhuriyetleri'ndeki üniversite öğrencilerinin görücü usulü evliliğe ilişkin görüşlerine yer verilmektedir. Verilere göre,

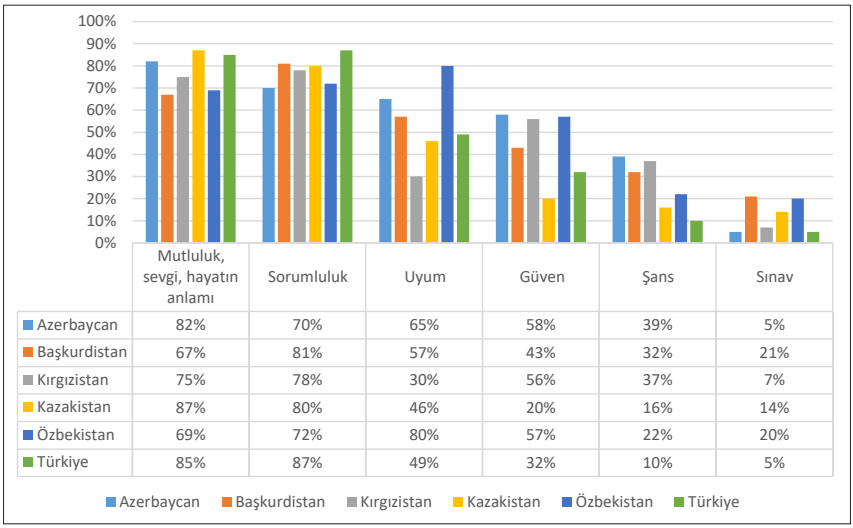
Özbekistan'daki üniversite öğrencilerinin çoğunluğu görücü usulü evlilikleri doğru bulurken, Kazakistan'daki üniversite öğrencileri arasında tam tersi bir eğilim gözlenmektedir. Bu farklılık oldukça dikkat çekicidir ve diğer cumhuriyetlerden ayrılan bir eğilimi temsil etmektedir.

Geçmişten günümüze, bu çerçevede eski görücü usulü evliliklerin yerini, çoğunlukla birbiriyle anlaşarak yapılan evlilikler almış durumdadır. Eş seçiminin özgürce yapılması yönündeki genel eğilim, ailenin yapısında ve özel olarak işlevlerinde ciddi değişimlerin yaşandığını açıkça ortaya koymaktadır (Başaran 136).

Aileye Atfedilen Değer

Bireylerin sosyal varlık olmayı öğrendikleri ilk etkileşim ağı olması nedeniyle aile hem bireysel hayatlar hem de toplumsal hayat için en temel kurumların başında gelir ve toplumun devamını sağlayan kültürel anlam kodlarının ve davranış biçimlerinin bireye aktarılması, bilindiği üzere büyük ölçüde aile kurumu içinde gerçekleşmektedir. Batı kültürü ve değerlerinin, çeşitli teknolojik enstrümanlar aracılığıyla kurgulanan yayılmacı ahlakı diğer ülkelerin toplumlarına derinden sirayet ederken; iletişim teknolojisi ve medya, yeni ve etkin bir sosyalleşme süreci (Dikeçligil 16) oluşturarak, sosyal ve teknolojik alanlarda en temel kurumlardan biri olan aileye atfedilen değeri ve aileye yönelik bakış açısını da etkilemektedir. Nitekim kimi ülkelerde aile hâlâ toplumun temeli olarak görülürken, kimi ülkelerde aileye modası geçmiş ve miadını doldurmuş bir kurum gözüyle bakılmaktadır (Duman).

"Dün olduğu gibi, bugün de aile, tüm Türk halklarında önemli bir kurum olmanın ötesinde, devlet oluşumunun merkezinde yer almaktadır. Belki de bundan ötürü, Türk halkları arasında ortak bir anlayış olarak 'Aile küçük bir devlettir', 'Ailə kiçik dövlətdir', 'Үй-бүлө кичинекей мамлекет', 'Oila bu — kichik davlat', 'Отбасы шағын мемлекет', 'Maşgala — kiçi döwlet', 'Гаилә — кечкенә дәүләт' olgusunun bütünlük gösterdiği anlaşılmaktadır. Peki, bu olgunun temeli neye dayanmaktadır?" Bu bağlamda, Türk Cumhuriyetleri'nde öğrencilerin aile kavramına atfettikleri değeri belirlemek amacıyla bir soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular Grafik 4'te paylaşılmıştır.

	Mutluluk, sevgi, hayatın anlamı	Sorumluluk	Uyum	Güven	Şans	Sınav
Azerbaycan	82%	70%	65%	58%	39%	5%
Başkurdistan	67%	81%	57%	43%	32%	21%
Kırgızistan	75%	78%	30%	56%	37%	7%
Kazakistan	87%	80%	46%	20%	16%	14%
Özbekistan	69%	72%	80%	57%	22%	20%
Türkiye	85%	87%	49%	32%	10%	5%

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Grafik 4. Türk Cumhuriyetlerindeki Üniversite Öğrencilerinin Aile Kavramına Yönelik Görüşleri

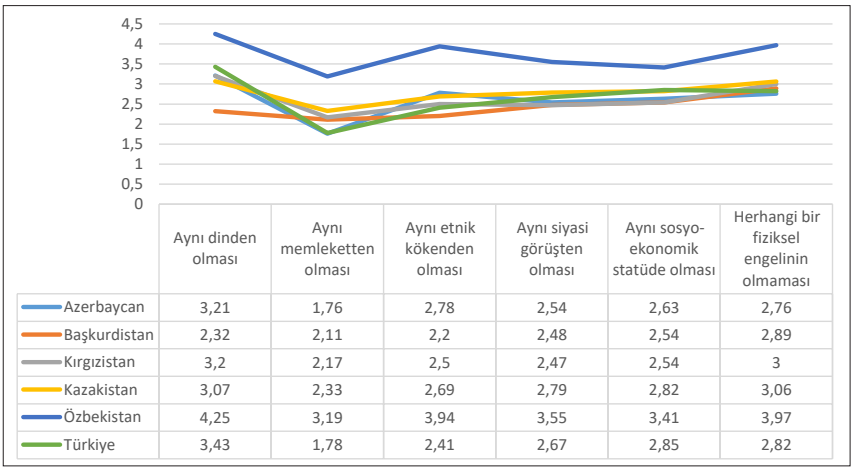
Grafik 4'te, Türk Cumhuriyetleri'nde üniversite öğrencilerinin aile kurumuna atfettikleri değer ve aile kavramını nasıl değerlendirdikleri konusundaki görüşleri sunulmaktadır. Bulgulara göre, altı cumhuriyette de benzer sonuçların elde edildiği görülmekle birlikte, aile kavramının genellikle mutluluk, sevgi ve yaşam anlamı gibi pozitif duygularla ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Bu kavram aynı zamanda sorumluluk, uyum, güven, şans gibi diğer unsurlarla da ilişkilendirilmiştir.

Öğrencilerin Eş Seçimine İlişkin Tercihleri

Eş seçme süreci, bir bireyin içinde bulunduğu toplumun kültürünü yansıtırken; eş seçme usulleri, tercihleri ve gelenekleri, toplumun düşünsel dünyası hakkında geniş bir bilgi sunar (Sarı 28). Hayatın materyalleştirilmesi ve evliliklerin maddiyata dayalı zevk ve arzulara indirgenmesi, aile üyeleri arasında tahammül, sabır, sevgi, saygı, sadakat gibi erdemlerin ve değerlerin kaybolmasına neden olabilir (Can 65). Toplumsal değişimle birlikte ortaya çıkan sosyo-ekonomik farklılıklar, zaman içinde aile yapısı ve işleyişinde önemli değişimlere yol açar (Bayer 103). Bu değişimlerin çoğu; aile değerleri,

ailenin örgütsel yapısı, üye sayısı, topluma katılımı, üretim süreci ve aile içi ilişkilere yönelik etkileri kapsamaktadır.

Çalışmada, gençlerin eş seçimini etkileyen kriterleri belirlemek amacıyla katılımcılara bir dizi soru sorulmuş ve elde edilen bulgular ile değerlendirmeler aşağıda sunulmuştur. Her bir başlığın altında kümelenen benzer kodlar bir temayı oluşturmuş; ilgili başlıkta önce ortaya çıkan temalar, daha sonra bu temalarda yer alan kodlar ve son olarak da en sık tekrarlanan kodlar sunulmuştur.

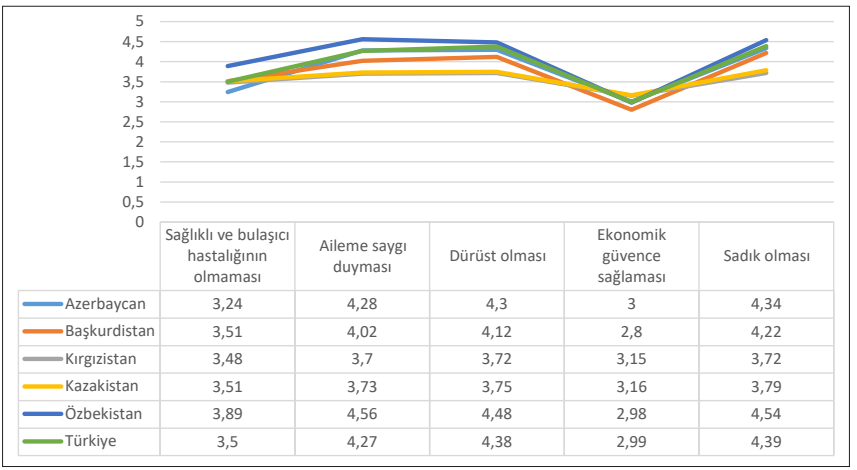
	Aynı dinden olması	Aynı memleketten olması	Aynı etnik kökenden olması	Aynı siyasi görüşten olması	Aynı sosyo-ekonomik statüde olması	Herhangi bir fiziksel engelinin olmaması
Azerbaycan	3,21	1,76	2,78	2,54	2,63	2,76
Başkurdistan	2,32	2,11	2,2	2,48	2,54	2,89
Kırgızistan	3,2	2,17	2,5	2,47	2,54	3
Kazakistan	3,07	2,33	2,69	2,79	2,82	3,06
Özbekistan	4,25	3,19	3,94	3,55	3,41	3,97
Türkiye	3,43	1,78	2,41	2,67	2,85	2,82

*Önemseme durumuna göre 1 ile 5 arasında puanlandırılmıştır. 1 en düşük, 5 ise en büyük önemseme düzeyine karşılık gelmektedir.

Grafik 5. Türk Cumhuriyetlerindeki Üniversite Öğrencilerin Eş Seçimine İlişkin Tercihleri-I

Grafik 5'te, Türk Cumhuriyetleri'ndeki üniversite öğrencilerinin eş seçiminde göz önünde bulundurdukları bazı tercihlere ilişkin eğilimlerine yer verilmektedir. Verilere göre, altı Türk Cumhuriyeti'ndeki üniversite öğrencilerinin eş seçiminde; aynı dini inanca sahip olma, ardından aynı memlekette doğmuş olma, aynı etnik kökenden gelme, aynı siyasi görüşü paylaşma, aynı sosyo-ekonomik statüde olma ve eşin herhangi bir fiziksel engelinin olmaması gibi tercihlere yönelik yönelimleri birbirine benzer olmakla birlikte, bulgular bu altı cumhuriyetin tamamında söz konusu tercihlerin önemsendiğini göstermektedir. Başka bir deyişle, gelenekler, ekonomik durum, eğitim düzeyi, dini inançlar ve fiziki özellikler, eş

seçiminde önemli kriterler olarak öne çıkmaktadır. Ancak bulgular, Özbekistan'da eş seçimine ilişkin bu yönelimlerin altı seçeneğin tamamında diğer beş cumhuriyete göre daha keskin bir şekilde belirginleştiğini ortaya koymaktadır.

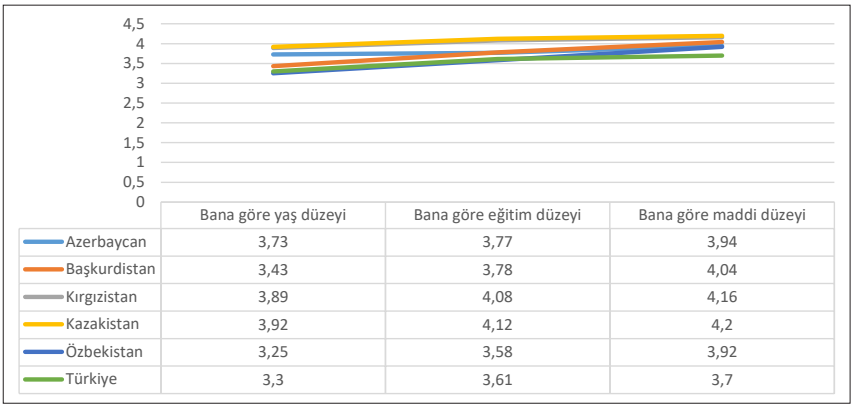

	Sağlıklı ve bulaşıcı hastalığının olmaması	Aileme saygı duyması	Dürüst olması	Ekonomik güvence sağlaması	Sadık olması
Azerbaycan	3,24	4,28	4,3	3	4,34
Başkurdistan	3,51	4,02	4,12	2,8	4,22
Kırgızistan	3,48	3,7	3,72	3,15	3,72
Kazakistan	3,51	3,73	3,75	3,16	3,79
Özbekistan	3,89	4,56	4,48	2,98	4,54
Türkiye	3,5	4,27	4,38	2,99	4,39

*Önemseme durumuna göre 1 ile 5 arasında puanlandırılmıştır. 1 en düşük, 5 ise en büyük önemseme düzeyine karşılık gelmektedir.

Grafik 6. Türk Cumhuriyetlerindeki Üniversite Öğrencilerin Eş Seçimine İlişkin Tercihleri-II

Grafik 6'da Türk Cumhuriyetleri'ndeki üniversite öğrencilerinin eş seçiminde göz önünde bulundurdukları bazı tercihlere ilişkin yönelimlerine yer verilmektedir. Elde edilen bulgulara göre, araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin eş seçme tercihlerinde önem verdikleri özelliklerin sırasıyla; sağlıklı olması ve bulaşıcı hastalığa sahip olmaması, dürüstlük, güvenilirlik, sadakat, saygı, sorumluluk sahibi olma ve fiziksel güzellik şeklinde sıralandığı görülmüştür. Bu durumun bazı araştırma bulgularıyla da paralellik taşıdığı belirlenmiştir (Türkarslan ve Süleymanov; Mamadalieva; Baudiyarova ve Meirmanova).

	Bana göre yaş düzeyi	Bana göre eğitim düzeyi	Bana göre maddi düzeyi
Azerbaycan	3,73	3,77	3,94
Başkurdistan	3,43	3,78	4,04
Kırgızistan	3,89	4,08	4,16
Kazakistan	3,92	4,12	4,2
Özbekistan	3,25	3,58	3,92
Türkiye	3,3	3,61	3,7

*Önemseme durumuna göre 1 ile 5 arasında puanlandırılmıştır. 1 en düşük, 5 ise en büyük önemseme düzeyine karşılık gelmektedir.

Grafik 7. Türk Cumhuriyetlerindeki Üniversite Öğrencilerin Eş Seçimine İlişkin Tercihleri-III

Grafik 7'de, Türk Cumhuriyetleri'ndeki üniversite öğrencilerinin eş seçiminde göz önünde bulundurdukları bazı tercihlere ilişkin yönelimlerine yer verilmektedir. Verilere göre, altı Türk Cumhuriyeti'ndeki üniversite öğrencilerinin eş seçiminde; yaş, eğitim ve maddi düzeyin kendilerine göre nasıl olması gerektiğiyle ilgili görüşleri birbirine benzemekte olup, bulgular bu altı cumhuriyetin tamamında yaş, eğitim ve maddi düzeyin eş seçiminde önemsendiğini ortaya koymaktadır.

Grafik 5, 6 ve 7 genel olarak değerlendirildiğinde, üniversite öğrencileri arasında eş seçiminde birbirine benzer görüşler bulunmakla birlikte, bulgular eş seçiminde çalışma kapsamında ele alınan tercihlerin genel anlamda öğrenciler tarafından önemsendiğini ortaya koymaktadır. Ancak, Özbekistan'da diğer cumhuriyetlere kıyasla biraz daha keskin sınırların bulunduğu da dikkate alınmalıdır. Bu bulgular, Türk Cumhuriyetleri arasında eş seçiminde ortak noktalar olduğunu gösterirken, Özbekistan'ın diğer cumhuriyetlerden biraz farklı bir yaklaşım sergilediğini ve belirli tercihlerde daha net sınırlarının olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, kültürel, sosyal ya da diğer faktörlerin Özbekistan'da eş seçiminde daha belirleyici olabileceğini düşündürebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Araştırmadan elde edilen bulgular, toplumsal hayattaki hızlı değişmelere ve zihinsel kırılma süreçlerine rağmen aile ve evlilik kurumunun, Türk Cumhuriyetleri üniversite gençliği tarafından toplumsal yapının vazgeçilmez bir unsuru olarak önemsendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bulgular, aile yaşamı ve aile ilişkileri açısından gelenekselci bir bakış açısının benimsendiğini ve bu durumun cumhuriyetler arasında büyük farklılıklar göstermediğini ortaya koymuştur. Nitekim bu sonuçları, literatürde yer alan konuyla ilgili diğer çalışmalarla da desteklemek mümkündür. Örneğin, Türkiye ve Azerbaycan'da son sınıf üniversite öğrencileriyle karşılaştırmalı olarak 2010 yılında 2210 kişiyle gerçekleştirilen bir çalışmanın sonucuna göre, her iki ülkenin üniversite öğrencilerinin aile kurumunun önemini koruduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, elde edilen bulguların literatürle uyumlu olduğunu göstermektedir.

Gençlerin eş seçiminde yaş faktörü ile ilgili görüşleri incelendiğinde, her bir ülkede ortak bir şekilde kadınların evlilikte erkeklerden daha küçük olması gerektiği görüşünün hakim olduğu görülmektedir. Literatürde gerçekleştirilen çalışmaların birçoğunda da benzer sonuçlarla karşılaşmak mümkündür. Bu açıdan değerlendirildiğinde, eş seçiminde yaş faktörüyle ilgili olarak literatürle uyumlu sonuçların elde edildiği söylenebilir. Altı cumhuriyette de yaş konusundaki tercihler birbirine yakın olsa da, Türkiye'nin kısmen de olsa diğer Türk Cumhuriyetlerinden hem kadın hem de erkeğin ideal evlilik yaşı ile ilgili olarak ayrıldığı gözlemlenmektedir (her iki cinsiyet için de daha yüksek evlilik yaşı tercihi). Literatürde, farklı cumhuriyetlerde gerçekleştirilen çalışmalarda kadınların ve erkeklerin evlilik yaşlarının yükselmesinin bir dizi faktörle ilişkilendirildiği görülmektedir. Eğitim, kadının iş hayatına atılması, ekonomik nedenler ve sosyal çevre gibi bazı unsurlar, evlilik yaşının yükselmesinde etkili olan faktörler olarak öne çıkmaktadır. Tezcan ve Coşkun (29) tarafından Türkiye özelinde gerçekleştirilen bir çalışmada ise Türkiye'de evlilik yaşının yükselmesi, literatürle uyumlu şekilde; kadının iş hayatına atılması, kentleşme, eğitim seviyesi ve yaşanılan bölge ile ilişkilendirilmiştir. Bu çalışmaya ek olarak, gençler özelinde Türkiye'de evlilikte yaş tercihinin yüksek olmasının temel nedenlerinin daha kapsamlı çalışmalarla ortaya konulması, araştırmaya değer görülmektedir. Bu duruma ilişkin yapılacak kapsamlı bir değerlendirmenin,

Türkiye'de yürütülecek aile politikalarına da katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

Gençlerin, ailenin şiddetle karşı çıktığı biriyle evlenmeyi tercih etme durumları incelendiğinde, genel olarak evlilik tercihlerinde ailenin onayına önem verdikleri saptanmıştır. Bu durum, Türk Cumhuriyetleri'nde aile değerlerine verilen önemi göstermektedir. Literatürde bu düşünceyi destekleyen farklı çalışmalarla karşılaşmak mümkündür. Buna ek olarak, yapılan bu çalışmanın sonuçlarıyla benzer şekilde, gençlerin evlilik tercihlerinde ailenin onayına ya da uyumuna önem verdiklerini ortaya koyan çeşitli çalışmalara literatürde rastlanmaktadır. Bu durum, her ne kadar farklı cumhuriyetlere ayrılmış olsalar da Türk Cumhuriyetleri'nde aileye verilen değeri yansıtmakta ve gençlerin evlilik tercihinde ailenin onayını önemsediğini ortaya koymaktadır.

Gençlerin görücü usulü evliliğe ilişkin görüşleri incelendiğinde, Özbekistan hariç diğer cumhuriyetlerde öğrenim gören gençlerin büyük çoğunluğunun görücü usulü evliliği onaylamadıkları görülmektedir. Bu durum, Özbekistan'ın görücü usulü evlilikle ilgili görüş açısından çarpıcı bir şekilde diğer cumhuriyetlerden ayrıldığını ortaya koymaktadır. Literatürde, ataerkil aile yapısıyla ön plana çıkan Özbekistan'ın aile yapısı ve sosyal ilişkilerdeki baskınlığını ortaya koyan farklı çalışmalarla karşılaşmak mümkündür. Literatürdeki bu bulgularla birlikte elde edilen sonuçlar, Özbekistan'ın görücü usulü evliliğe ilişkin tercihlerinde kültürel yapının etkili olduğunu düşündürmektedir. Nitekim, bu durumla ilişkili olarak yapılan bu çalışmanın sonuçlarında da Özbekistan'ın diğer cumhuriyetlerden ayrı olarak eş seçim kriterlerinin daha keskin olduğu görülmektedir. Bu durum, literatürde yer alan ilgili düşünceyi desteklemektedir. Bu noktada, eş seçimi ve evlilik sürecinde Özbekistan'daki gençlerin diğer cumhuriyetlere göre geleneksel aile yapısının daha baskın olduğu ve evlilik sürecinde daha keskin sınırlara sahip oldukları söylenebilir. Özbekistan özelinde daha kapsamlı gerçekleştirilecek bazı çalışmalarla gençlerin bu tercihlerinin temel belirleyicileri saptanabilir.

Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar, Türk Cumhuriyetleri arasında ideal evlilik yaşının genel olarak düşük olduğunu göstermekle birlikte, Türkiye'de ideal evlilik yaşının, diğer cumhuriyetlere göre nispeten daha yüksek olduğunu; genel olarak, ailenin karşı çıktığı biriyle evlenme

konusunda gençlerin ailelerinin görüşüne önem verdiklerini; görücü usulü evliliğe yönelik, gençler arasında (Özbekistan hariç) olumsuz bir görüşün hâkim olduğunu; eş seçiminde yaş, eğitim, maddi düzey vb. tercihlerin belirgin bir şekilde gençler arasında göz önünde bulundurulduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda elde edilen sonuçlar, evlilikte eş seçim tercihlerinin cumhuriyetler arasında birbirine yakın düzeyde seyrettiğini, ancak Özbekistan'daki gençlerin diğer cumhuriyetlere göre aynı din, memleket, etnik köken, siyasi görüş, sosyo-ekonomik statü ve fiziksel engelin olmaması gibi kriterlerde daha keskin tercihlere sahip olduklarını göstermektedir. Bu noktada, Türk Cumhuriyetleri'nde gençlerin evlilik konusunda farkındalık düzeylerinin artırılması, sağlıklı bir toplumun inşasında büyük önem arz etmektedir.

Aile değerleriyle ön plana çıkan Türk Cumhuriyetleri'nde, aile yapısının yegâne bileşeni olarak evlilik kurumu ile ilgili farkındalığın artırılması ve müfredat programlarına dahil edilecek derslerle gençlerin bilgi düzeyinin yükseltilmesinin buna katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, gençler özelinde aile ve evliliğin önemini ortaya koyabilecek çeşitli kongre ve etkinliklerin düzenlenmesiyle, bu alanda kamuoyunda bir farkındalık ve gündem oluşumuna katkı sağlanabilir.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu çalışmanın yürütülmesi sürecinde Türk Cumhuriyetlerinde araştırmaya katkı sunan kurum yetkililerine ve veri toplama aşamasında gönüllü olarak katılım sağlayan tüm bireylere teşekkür ederiz. Verdikleri destek ve iş birliği, çalışmanın sağlıklı bir şekilde tamamlanmasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar, bu çalışmanın hazırlanması ve sunulması sürecinde herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş ile çıkar çatışması içerisinde olmadıklarını beyan ederler. Ayrıca yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

AAK (Aile Araştırma Kurumu). *Aile Yazıları.* I–V, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991.

AAK. *Türk Aile Ansiklopedisi.* I–III, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991.

Açılova, Rahat. *Natsiya i Semya.* İlim, 1987.

Açılova, Rahat. *Semya i Obşestvo*. Kırgızstan, 1986.

Akbaş, Meltem, vd. "Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Tutumlarını Etkileyen Faktörler." *Çukurova Medical Journal,* vol. 44, no. 1, 2019, ss. 93–100, https://doi.org/10.17826/cumj.441022.

Aksan, Gamze. "Evlilik ve Ayrılma: Ailenin Kurulması ve Sona Ermesi." *Sistematik Aile Sosyolojisi*, ed. Mustafa Aydın, Çizgi Kitabevi, 2016, ss. 169–194.

Aktaş, Gül. "Türkiye'de Aile Sosyolojisi Çalışmalarına Genel Bir Bakış." *Sosyoloji Konferansları*, vol. 52, 2015, ss. 419–441.

Argınbaev, Halel. *Kazak Otbası: Kazak Otbasının Keşegisi men Bügingisi Cayındagı Gılımi Zertteu Engbek*. Kaynar, 1996.

Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi. "Haqqımızda." 09 Eylül 2024, https://family.gov.az/az/pages/haqqimizda.

AzSTAT (Azerbaijan State Statistical Committee). "Galacayin Aila Modelini Simvollaşdıran Asas Dəyərlər Mövzusunda Təhlil." *Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi*, 2023, https://family.gov.az/store/media/aida/Gelecek%20Aile_%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%201.pdf.

AzSTAT. "Rəsmi Qeydə Alınmış Nikaha Daxil Olan Əhalinin Orta Yaşı." 2024 https://www.stat.gov.az/source/demoqraphy/ay/.

Başaran, Emrah. "Ailenin İşleyişi ya da Gerçekleştirimi." *Sistematik Aile Sosyolojisi*, edited by Mustafa Aydın, Çizgi Kitabevi, 2016, ss. 141–168.

BAŞKORTOSTANSTAT(Bashkortostan Statistical Service). "8 İyulya – Vserossiyskiy Den Semi Lubvi i Vernosti." 7 Temmuz 2023, 09 Eylül 2024 https://02.rosstat.gov.ru/storage/mediabank/Vserossijskij-den-sem'i-lyubvi-i-vernosti.pdf.

Baudiyarova, Kuralay, ve Gulzhan Meirmanova. "Problems of Family and Marriage Relations of Kazakh People (Based on Ethnographic Materials of Southern Kazakhstan)." *Bulletin of History*, vol. 109, no. 2, 2023, ss. 129–137.

Bayer, Ali. "Değişen Toplumsal Yapıda Aile." *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, vol. 4, no. 8, 2013/2, ss. 101–129.

Boneta, Željko, ve Marko Mrakovčić. "Studentski Stavovi O Braku, Kohabitaciji I Tranziciji U Brak." *Revija za socijalnu politiku,* vol. 28, no. 2, 2021, ss. 205–224. https://doi.org/10.3935/rsp.v28i2.1745.

Booth, Alan, ve John N. Edwards. "Age at Marriage and Marital Instability." *Journal of Marriage and Family*, vol. 47, no. 1, 1985, ss. 67–75.

Bourdieu, Pierre. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Çev. Richard Nice, Routledge, 1996.

Büyüköztürk, Şener, vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* 14th ed., Pegem Akademi Yayınları, 2013.

Byrne, Donn. "Attitudes and Attraction." *Advances in Experimental Social Psychology*, vol. 4, Academic Press, 1969, ss. 35–89.

Can, İslam. "Moderniteden Postmoderniteye Ailenin Ontolojisi ya da Modern Çekirdek Aile Çerezleşiyor mu?" *Aile Sosyolojisi Yazıları*, Ed. Mustafa Aydın, Açılım Kitap, 2014, ss. 51–81.

Canazarova, Zeure. *Sovremennaya Semya v Kazahstane i ee Problemı*. Kazak Universiteti, 2004.

Carroll, Jason S., vd. "So Close, Yet So Far Away: The Impact of Varying Marital Horizons on Emerging Adulthood." *Journal of Adolescent Research*, vol. 22, no. 3, 2007, ss. 219–247. https://doi.org/10.1177/0743558407299697.

Christensen, Larry B., vd. *Research Methods, Design, and Analysis.* 2011.

Çiçek, Zuhal. "Gençlerin Aile ve Evlilik Kurumuna Yaklaşımlarının Sosyolojik Analizi: Pamukkale Üniversitesi Örneği." *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi,* vol. 5, no. 1, 2022, ss. 1–11.

Dikeçligil, F. Beylü. "Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu." *Muhafazakar Düşünce*, 2018, ss. 21–52.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*. DPT Yayını, 1992.

Duman, M. Zeki. "Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı." *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, vol. 1, no. 4, 2012, ss. 19–51.

Duran, Resul. "Türkiye Aile Yapısının Geleceğine Yönelik Çıkarımların Değerlendirilmesi." *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, vol. 2, no. 1, 2022, ss. 147–164.

Eralp, Anıl, ve Şahika Gökmen. "Ortalama Evlilik Yaşının Yükselmesini Etkileyen Faktörler ve Cinsiyete Göre Farklılıklar." *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, vol. 7, no. 2, 2020, ss. 395–412, https://doi.org/10.17541/optimum.698063.

Fox, Robin. *Kinship and Marriage: An Anthropological Perspective*. Cambridge UP, 1967.

Friedl, John, ve Walter S. Ellis. "Celibacy, Late Marriage and Potential Mates in a Swiss Isolate." *Human Biology*, vol. 48, no. 1, 1976, ss. 23–35.

Günay, Gülay, ve Özgün Bener. "Gençlerin Evlilik ve Aile Yaşamına İlişkin Tutumları." *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, vol. 3, no. 1, 2013, ss. 1–16, https://doi.org/10.14230/joiss9.

Gürses, Ayşe-Sümeyra. *Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Algısı*. Master's thesis, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2021.

Hallaç, Saliha, ve Fatma Öz. "Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış." *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, vol. 6, no. 2, 2014, ss. 142–153.

Heider, Fritz. *The Psychology of Interpersonal Relations*. Wiley, 1958.

HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü). *Türkiye Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1968.

İctimoiy Fikr. Uzbekistantsı o Semye: Ustanovki i Prioritetı. 15 May 2023, https://ijtimoiyfikr.uz/ru/issledovaniya/obschestvo/2588.htm.

Jennings, A. Marlene, vd., "Attitudes toward Marriage." *Journal of Divorce & Remarriage,* vol. 17, no. 1–2, 1992, ss. 67–80, https://doi.org/10.1300/J087v17n01_05.

Karadağ, Sevinç. "Kırgızistan Üniversite Öğrencileri Arasındaki Flört, Evliliğe Bakış ve Evlilik Hazırlıkları." *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, vol. 16, 2006, ss. 207–218.

Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 28. basım, Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.

Kartal, Atila. "Türkiye'de Evlilik ve Evlenme Kültürü: Geleneksel Normlara Halkbilim Perspektifinden Bir Bakış." *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 36, 2023, ss. 730–753, https://doi.org/10.29000/rumelide.1372403.

Kazakstandık Otbasılar 2022. Kazakstandık Kogamdık Damu İnstitutı (KeAK), 2022, 1 Eylül 2024, https://www.gov.kz/uploads/2022/12/30/cf119493736caaf9140cc747f31c27f9_original.19265075.pdf..

Keldal, Gökay. *Evliliğe Hazır Oluş ile İlişkili Faktörler*. Unpublished doctoral dissertation, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2021.

Koçak, Yasemin Ertan. "Bir Sistem Olarak Aile ve Ailede Kriz." *Farklı Boyutlarıyla Sosyal Problemler: Sosyal Politikalar Ekseninde Multidisipliner Yaklaşımlar*, Ed. Mehmet Yılmaz ve Enver Günay, İksad Publishing House, 2020, ss. 163–180.

Köroğlu, Tevfik. *Üniversite Gençliğinde Evlilik, Aile ve Boşanma Konusundaki Düşünce ve Görüşleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Karabük Üniversitesi Örneği*. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Mahalla va Oila İlmiy-Tadqiqot İnstituti. 07 Eylül 2024, https://moiti.uz/oz.

Mamadalieva, Hafizahon H. *Young Family as an Object of Social Work*. Oila (Family) National Scientific and Practical Center, 2013.

Məmmədov, Rauf. *Erkən Evlilik Probleminin Araşdırılması və Ondan Çıxış Yolları*. Servis AZ MMC-nin Mətbəəsi, 2018.

Məmmədov, Rauf. *Azərbaycan Ailəsi: Dünən və Bugün*. Sabah, 2018.

National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic. *Domohozyaystva i Semi Kyrgyzstana 2011* [Households and Families of Kyrgyzstan 2011]. National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic, 2011.

National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic. *Domohozyaystva i Semi Kyrgyzstana 2022* [Households and Families of Kyrgyzstan 2022]. National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic, 2022.

Newcomb, Theodore M. "The Acquaintance Process: Looking Mainly Backward." *Journal of Personality and Social Psychology,* vol. 36, no. 10, 1978, ss. 1075–1083, https://doi.org/10.1037/0022-3514.36.10.1075.

Özen, Sevinç. "Aile Kurumunda Bazı Sosyolojik Yaklaşımlar." *Seminer 5*, İzmir: E.Ü. Yayınları, 1987, ss. 267–281.

Özgüven, İbrahim Ethem. *Evlilik ve Aile Terapisi*. Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.

Pehlivan, Oğuzhan. *Aile Tanımı ve İlişkilerinin Toplumsal Olarak İnşası*. Unpublished doctoral dissertation, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Poloma, Margaret M. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Çev. Hayriye Erbaş, Gündoğan Yayınları, 1993.

QAZSTAT. "Braki i Razvody v 2023 Godu." 12 Apr. 2024, 05 Eylül 2025, https://l24.im/oPjQ.

QAZSTAT. *Neke cene Otbası*. Kazakstan Respublikası Strategiyalık Josparlau cene Reformalar Agenttigi Ulttık Statistika Burosı, 2023, 05 Eylül 2024, https://l24.im/FODimp.

Retherford, Robert D., Naohiro Ogawa, ve Rikiya Matsukura. "Late Marriage and Less Marriage in Japan." *Population and Development Review*, vol. 27, no. 1, 2001, ss. 65–102, https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2001.00065.x

Sarı, Özgür. "Aile Kurumu ve Ailenin Tanımı." *Sistematik Aile Sosyolojisi*, Ed. Mustafa Aydın, Çizgi Kitabevi, 2016, ss. 17–41.

STATKOM. "Sredniy Vozrast Vstupleniya v Pervıy Brak po Polu i Territoriya." Dec. 2022, 09 Eylül 2024, https://www.stat.kg/ru/gendernaya-statistika/naselenie/.

The State Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan. Marriage Statistics in the Republic of Uzbekistan, 2022. The State Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan, 2023.

Süleymanlı, Ebulfez, ve Ayşegül Demir. "Türkiye'de Üniversite Gençliğinin Evlilik ve Aile Yaşamına İlişkin Tutumları." *Social Research – Sosial Tədqiqatlar*, vol. 2, no. 1, 2022, ss. 11–26.

Şahin, Salih. *Geçmiş Günümüz ve Gelecekte Nüfus Gerçeği*. Pegem Akademi, 2018.

Şaydullayeva, Topçugül. Struktura i Funktsii Sovremennoy Kırgızskoy Selskoy Semi. *Kazakh National Univ. al-Farabi,* 1992.

TADA. *Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2010.

TAYA. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2014.

Tezcan, Sabahat, ve Yadigar Coşkun. "Türkiye'de 20. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kadınlarda İlk Evlenme Yaşı Değişimi ve Günümüz Evlilik Özellikleri." *Nüfusbilim Dergisi*, vol. 26, no. 1, 2016, ss. 15–34.

Timur, Selim. *Türkiye'de Aile Yapısı*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1972.

Turğut, Faruk. "Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar." *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, vol. 1, no. 1, 2017, ss. 93–117.

Türkarslan, Nesrin, ve Abulfez Süleymanov. "Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Evlilik Konusundaki Görüş ve Düşünceleri – Azerbaycan ve Türkiye Karşılaştırması." *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, no. 5, 2010.

TÜİK. "Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2023." Türkiye İstatistik Kurumu, 2024.

Tüzemen, Adem, ve Aşkın Özdağoğlu. "Doktora Öğrencilerinin Eş Seçiminde Önem Verdikleri Kriterlerin Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi ile Belirlenmesi." *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, vol. 21, no. 1, 2007, ss. 215–232.

Uchida, Eiji, Shigeru Araki, ve Katsumi Murata. "Socioeconomic Factors Affecting First Marriage and Birth Rates by Sex and Age in the Total Japanese Population." *Journal of Epidemiology*, vol. 21, no. 2, 1992, ss. 107–118.

Usanmaz, Ahmet, ve Orhan Yıldırım. "Turizm Sektöründe Çalışan Yükseköğretimli Gençlerin Çalışma Deneyimleri: Antalya Belek Örneği." *Çalışma ve Toplum*, vol. 1, no. 84, 2025, ss. 117–153, https://doi.org/10.54752/ct.1624064.

Usubalieva, Aynura. *Transformatsiya Semeyno-Braçnıh Otnoşeniy Molodeji Kırgızstana*. Cand. Sociol. Sci. diss., Kırgızskiy Natsionalniy Universitet im. J. Balasagına, 2017.

Ünal, Ali. "Moderndeşüü kana Aalamdaşuu Prostsessinde Üy-Bülönün Transformatsiyası." *Aalamdaşuunun Abaldarı*, Ed. Cevat Öyurt ve Ertan Özensel, Çizgi Kitabevi, 2023, ss. 129–167.

Ünal, Ali. "Kırgızistan'da Dünden Bugüne Eş Seçimi Prensipleri." *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, no. 89, Mar. 2019, ss. 187–213.

Ünal, Ali. *Üy-bülö Maseleleri Sotsiologiyanın Küzgüsündö*. Maxprint, 2015.

Wallace, Ruth A., ve Alison Wolf. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Çev. M. Rami Ayas ve Leyla Elburuz, Doğu Batı Yayınları, 2012.

Whiteside, Mary F. "The Parental Alliance Following Divorce: An Overview." *Journal of Marital and Family Therapy*, vol. 24, no. 1, 1998, ss. 3-24, https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1998.tb01060.x.

Yalçın, Hatice, vd. "Gençlerin Evlilik ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, vol. 10, no. 52, 2017, ss. 858–865.

Yıldırım, Ali, ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 9. basım, Seçkin Yayınları, 2003.